

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POLSKIEJ GRANICY ZACHODNIEJ PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ.

---

1. Żądania polskie przedstawione przez Komitet Narodowy Polski w sprawie polskiej granicy zachodniej. Te same żądania zostały przedstawione w Reichstagu 25.10.1918 r. przez Wojciecha Korfańskiego, co wywołało gwałtowny sprzeciw niemieckich posłów.

- odzyskanie utraconej „dzielnicy pruskiej” – ziem I, II, III zaboru pruskiego: Wielkopolski, Warmii i Prus Królewskich
- odzyskanie ziem utraconych przed rozbiorami : Górnego Śląska i Mazur

2. Czynniki , które miały wpływ na kształt polskiej granicy zachodniej:

- stanowisko wielkich mocarstw na Konferencji Paryskiej i postanowienia Traktatu Wersalskiego
- sytuacja geopolityczna ziem polskich w latach 1918 – 1921, a szczególnie agresja bolszewicka na wschodzie 1918 – 1920
- dążenia niepodległościowe ludności polskiej byłego zaboru pruskiego – Powstanie Wielkopolskie i trzy Powstania Śląskie
- realizacja postanowień Traktatu Wersalskiego, a szczególności przeprowadzenie plebiscytów

3. Powstanie Wielkopolskie 27.12.1918— 16.02.1919 r.

a) geneza

- ludność polska w zaborze pruskim miała bardzo duże poczucie solidarności narodowej. było to skutkiem ciągłej walki o zachowanie polskości wobec nasilającej się germanizacji w drugiej połowie XIX w.
- Klęska Niemców w I wojnie światowej obudziła nadzieje Polaków i zwiększyła szansę na odzyskanie niepodległości.
- W Niemczech 28/29 października 1918 r. wybuchła rewolucja, która powiększyła panujący tam chaos. 9 listopada 1918 r. w Niemczech proklamowano republikę.
- Władze niemieckie sprzeciwiały się połączeniu ziem zaboru pruskiego z odradzającym się państwem polskim.
- nastąpiła polonizacja administracji w byłym zaborze pruskim.
- 12.11.1918 r. Centralny Komitet Obywatelski przekształcił się w Naczelną Radę Ludową(NRL), która podjęła decyzję o zwołaniu Sejmu Dzielnicowego
- utworzono polsko – niemiecką straż obywatelską
- 13.11. zwiększono liczbę Polaków w Radzie Robotniczej i Żołnierskiej wskutek tzw. zamachu na ratusz
- 3.12.1918 r. zebrał się Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, który wybrał Naczelną Radę Ludową. potępił antypolską politykę władz niemieckich i wyraził chęć zjednoczenia ziem zachodnich z Polską.
- Ludność niemiecka w Wielkopolsce i na Pomorzu zaczęła organizować demonstracje antypolskie. 13.12. miały miejsce demonstracje antypolskie spowodowane żądaniem spolszczenia administracji i wprowadzenia języka polskiego do szkół oraz pragnieniem przyłączenia Wielkopolski do państwa polskiego.
- Sytuację pogorszył przyjazd do Poznania Ignacego Paderewskiego 26.12.1918 r. Polacy entuzjastycznie przyjęli polskiego pianistę i polityka. 27.12.1918 r. doszło do spontanicznych demonstracji polskich przed Hotelem Bazar w Poznaniu, w którym zatrzymał się Paderewski.

b) wybuch powstania 27.12.1918 r. - bezpośrednią przyczyną wybuchu powstania wielkopolskiego była kontrmanifestacja niemiecka, która zrywała polskie flagi i zdemolowała lokal Komisariatu

Naczelnej Rady Ludowej. Doszło do spontanicznego wybuchu powstania. Początkowo nikt nie miał kontroli nad wydarzeniami.

c) przebieg powstania: powstanie możemy podzielić na trzy etapy:

▪ **pierwszy okres walk 27.12.1918 r. – 7.01.1919 r.**

- ✓ 28.11.1918 r. NRL powołała kapitana Stanisława Taczaka na dowódcę Komendy Głównej Wojsk Powstańczych (nieoficjalnie).
- ✓ Do 6 stycznia udało się Polakom opanować Poznań i lotnisko na Ławicy.
- ✓ Powstanie rozszerzyło się m.in. na Gniezno, Jarocin, Kórnik, Śrem, Środę Wielkopolską, Wrześnię, Wągrowiec, oborniki, Szamotuły, Nowy Tomyśl, Grodzisk, Kościan, Gostyń, Krotoszyn, Pleszew.
- ✓ Okres ten charakteryzował się łatwością rozbijania oddziałów niemieckich na skutek zaskoczenia, osłabienia i zmęczenia żołnierzy. Innym powodem były trudności wewnątrz Niemiec – wybuch powstania Spartakusa w Berlinie.
- ✓ W tym okresie najcięższe walki toczyły się o lotnisko na Ławicy, o Inowrocław i pod Zdzichową.

▪ **drugi okres walk 8.01. – 15.01.1919 r.**

- ✓ NRL objęła władzę na zdobytych terenach.
- ✓ Okres ten ma charakter ofensywny – toczyły się ciężkie walki o Chodzież, Zbąszyń, Szubin, Żnin.
- ✓ Ostatecznie powstańcom udało się wyzwolić znaczną część Wielkopolski. Na północy front rozciągał się od Inowrocławia do Czarnkowa, a na południu tereny wyzwolone sięgnęły Wieruszowa. Na zachodzie front oparł się o Czarnków, Wolsztyn i Kopanicę.

▪ **trzeci okres walk 16.01. – 16.02.1919 r.**

- ✓ w połowie stycznia 1919 r. dowódcą powstania został gen. Józef Dowbór-Muśnicki, który zreorganizował siły powstańcze tworząc regularną armię (75 tys.).
- ✓ Niemcy podjęli kontrofensywę, a powstańcy przeszli do obrony zdobytych obszarów. Najcięższe walki toczyły się o tereny nadnoteckie oraz o Zbąszyń i Rawicz.

d) rozejm w Trewirze 16.02.1919 r. kończy Powstanie Wielkopolskie. Na skutek działalności dyplomatycznej KNP w Paryżu powstańcy wielkopolscy zostali uznani za żołnierzy ENTENTY. Dzięki temu objęły ich postanowienia rozejmu w Trewirze, który był przedłużeniem rozejmu kończącego I wojnę światową. Ustalono linię demarkacyjną, która rozgraniczała ziemie zajęte przez powstańców od terenów kontrolowanych przez Niemców. O przynależności państwowej Wielkopolski miała zadecydować Konferencja Paryska

e) znaczenie powstania: Było to pierwsze polskie powstanie narodowe, które zakończyło się sukcesem; zwycięstwo powstańców miało wpływ na postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu w kwestii granic polskich; podjęcie samodzielnej walki o przyłączenie Wielkopolski do państwa polskiego odciążło Józefa Piłsudskiego, który mógł poświęcić się walkom o granicę wschodnią. Ostatecznie duża część Wielkopolski bez Wschowy, Babimostu, Międzyrzecza i Skwierzyny została przyznana Polsce na mocy traktatu wersalskiego.

4. Sprawa polska na Konferencji Paryskiej 18.01.1919 – 28.06.1919 r.

a) stanowisko wielkich mocarstw

- Wielka Brytania i USA uważały, że należy umocnić Niemcy, gdyż w razie upadku Polski byłoby to jedyne państwo oddzielające Europę Zachodnią od bolszewickiej Rosji.
- Francja, w przeciwieństwie do Wielkiej Brytanii, pragnęła rozszerzenia terytorium państwa polskiego kosztem Niemiec, by nie dopuścić do odrodzenia niemieckiej potęgi.

b) stanowisko polskie

- przyłączenia ziem dawnego zaboru pruskiego pragnęła głównie Narodowa Demokracja i Stronnictwo Chrześcijańsko – Demokratyczne gdyż właśnie z tych ziem wywodził się ich elektorat. To właśnie przedstawiciele tych partii wchodził w skład Komitetu Narodowego Polskiego; polskiej delegacji na Konferencję Paryską.
- Przy podejmowaniu decyzji największe znaczenie miało kryterium etniczne. Roman Dmowski i Ignacy J. Paderewski, którzy wchodził w skład polskiej delegacji na Konferencję Paryską, starali się głównie o odzyskanie ziem zamieszkałych przez ludność polską.
- Józef Piłsudski kładł większy nacisk na walkę o Kresy Wschodnie. Powodem była sytuacja polityczna na Wschodzie – nasilenie konfliktu polsko – ukraińskiego o Galicję Wschodnią i Lwów oraz wzrost zagrożenia bolszewickiego. Kwestia granicy zachodniej (Wielkopolska, Pomorze, Śląsk) została więc odsunięta na plan dalszy na przełomie 1918 / 1919 r.

c) postanowienia Traktatu Wersalskiego w sprawie ziem polskich 28.06.1919 r. miały olbrzymi wpływ na kształt polskiej granicy zachodniej.

- Wielkopolska została przyłączona do Polski w granicach wywalczonych przez powstańców,
- Pomorze Gdańskie bez Gdańska przyłączono do Polski,
- Gdańsk został uznany Wolnym Miastem pod patronatem Ligi Narodów ,
- O przynależności Warmii, Mazur i Górnego Śląska miały zdecydować plebiscyty.

5. Wielkopolska i Pomorze Gdańskie w granicach Polski

a) Wielkopolska - w lipcu 1919 r. zniesiono granicę celną między Wielkopolską, a państwem polskim. W rządzie polskim utworzono Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej. Sejm podjął uchwałę o wcieleniu Wielkopolski w granice państwa polskiego 1.08.1919 r. Armia Wielkopolska stała się częścią armii polskiej. Wojska polskie wkroczyły na ziemie wyzwolone przez powstańców. Na pozostałe ziemie przyznane traktatem wersalskim wkroczyły po jego ratyfikacji (styczeń 1920 r.)

b) Pomorze Gdańskie – wojska polskie zajęły Pomorze Gdańskie od 17.01. – 10.02.1920 r. **10.02.1920 r.** gen. Józef Haller dokonał symbolicznych „zaślubin Polski z Bałtykiem”.

6. Wolne Miasto Gdańsk

W listopadzie 1920 r. ukonstytuowały się władze Wolnego Miasta Gdańska, a Liga Narodów przejęła zwierzchnictwo nad tym obszarem.

Również w listopadzie 1920 r. podpisano polsko – gdańską konwencję (tzw. konwencja paryska) , która regulowała **uprawnienia Polski na obszarze wolnego miasta Gdańska:**

- prawo do korzystania z portu gdańskiego,
- zarząd kolei na terenie Wolnego Miasta,
- prawo reprezentowania Gdańska na terenie międzynarodowym (ograniczenia dotyczyły zawierania traktatów);
- Wolne Miasto Gdańsk zostało włączone do polskiego obszaru celnego (ale opłaty mieli pobierać urzędnicy gdańscy, kontrolowani przez polskich inspektorów)
- Wolne Miasto Gdańsk uzyskało własną banderę; statki polskie miały być jednak traktowane na równi z gdańskimi,
- ustanawiała instytucję przedstawiciela dyplomatycznego Rzeczypospolitej w Wolnym Mieście Gdańsku – Komisarza Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej,
- na terenie Wolnego Miasta Gdańska mogła działać polska poczta, telefon i telegraf.

Konwencja ograniczała uprawnienia polskie w porównaniu z postanowieniami traktatu wersalskiego.

Na mocy innych umów podpisanych między 1921, a 1924 r.:

- Polska uzyskała prawo obrony wojskowej Gdańska po wyrażeniu zgody przez Komisarza Ligi Narodów,
- zgodę na korzystanie przez polskie okrętu z portu gdańskiego,
- polska flota uzyskała przywilej witania obcej floty wpływającej do Gdańska,

- prawo do założenia na Westerplatte magazynów amunicji,

7. Plebiscyt na Warmii i Mazurach 11.07.1920 r.

a) czynniki, które miały wpływ na wynik plebiscytu

- władza administracyjna na terenach plebiscytowych spoczywała w rękach niemieckich; Niemcy wykorzystywali to by uzyskać korzystny wynik,
- zbyt mała pomoc społeczeństwa polskiego dla ludności z terenów plebiscytowych,
- plebiscyt na Warmii i Mazurach przeprowadzono w najgorętszym momencie wojny polsko – bolszewickiej – gdy wojska bolszewickie zbliżyły się do Warszawy; ludność obawiała się, że państwo polskie przegra wojnę z bolszewicką Rosją,

b) wynik plebiscytu - został on przegrany przez Polskę. Praktycznie całe terytorium plebiscytowe zostało przyłączone do Niemiec

8. Kwestia Górnego Śląska.

a) Górny Śląsk już od XIV wieku leżał poza granicami państwa polskiego. W XVIII w. znalazł się we władaniu Królestwa Prus. W XIX w. rozwinął się tam przemysł głównie wydobywczy i metalurgiczny. Znajdowały się tam bogate złoża węgla, rudy żelaza, cynku i ołowiu. Dla państwa polskiego był to więc bardzo ważny obszar. Jednocześnie Polacy stanowili tam większość ludności (około 60%) choć fabryki i kopalnie były własnością głównie Niemców, a Polacy stanowili siłę roboczą. Zgodnie z postanowieniem Traktatu Wersalskiego miano tam przeprowadzić plebiscyt, który zadecydowałby o przynależności tych ziem.

b) I Powstanie Śląskie 17.08.– 24.08. 1919 r.

Polacy mieszkający na Górnym Śląsku byli niezadowoleni w postanowień Traktatu Wersalskiego. Liczyli na przyłączenie tych ziem do Polski. Obawiali się o wynik plebiscytu tym bardziej, że Niemcy wykorzystywali fakt iż większość kopalń i fabryk była ich własnością. Niemieccy fabrykanci zwalniali z pracy Polaków i przyjmowali do pracy Niemców opuszczających szeregi armii. Spowodowało to wybuch strajku generalnego, który został stłumiony przez wojsko niemieckie (kopalnia Mysłowice), co z kolei doprowadziło do wybuchu pierwszego powstania śląskiego, szybko stłumionego przez władze niemieckie. Po upadku powstania Niemcy musieli wycofać jednak swoje wojska z terenów plebiscytowych. Władzę nad nimi przejęła Międzynarodowa Komisja Rządząca i Plebiscytowa Górnego Śląska, a na obszar plebiscytu wkroczyły wojska francuskie, angielskie i włoskie.

c) II Powstanie Śląskie 19.08.- 28.08.1920 r.

Na Górnym Śląsku utworzono niemiecki i polski komisariat plebiscytowy (na jego czele stał Wojciech Korfanty) . Alianci byli podzieleni – Brytyjczycy sprzyjali Niemcom, a Francuzi Polakom. Bardzo prędko na tych ziemiach działała Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska (POW), która nie ufała sojusznikom i dążyła do wyzwolenia Górnego Śląska na drodze zbrojnej. Mimo obecności wojsk międzynarodowych sytuacja na Górnym Śląsku nie ulegała poprawie. Jednej i drugiej stronie zależało na wygraniu plebiscytu. Dochodziło do starć między POW, a niemieckimi oddziałami samoobrony (Selbstschutzu). Sytuację pogorszyły zwycięstwa bolszewików latem 1920 r. co ośmieliło stronę niemiecką, która zintensyfikowała ataki na polaków. To wywołało wybuch II Powstania Śląskiego zorganizowanego przez POW

d) plebiscyt na Górnym Śląsku 20.03.1921 r.

- **czynniki, które miały wpływ na wynik plebiscytu:**
  - ✓ endecja miała zbyt duże zaufanie do aliantów kwestii sprawiedliwego przeprowadzenia plebiscytów,
  - ✓ Niemcy byli właścicielami większości fabryk i kopalń na Górnym Śląsku,
  - ✓ niekorzystny termin plebiscytu – plebiscyt na Górnym Śląsku przeprowadzono dopiero w 1921 r.; tak duże odsunięcie plebiscytu w czasie dało Niemcom możliwość sprowadzenia

na tereny plebiscytowe ok. 192 tys. ludności, która urodziła się na Śląsku, ale tam nie mieszkała, a mimo to wzięła udział w głosowaniu

- **wynik plebiscytu** – niewiele ponad 50% głosów padło za przyłączeniem terenów plebiscytowych do Niemiec. Polacy przegrali plebiscyt – O wyniku plebiscytu zdecydowały głosy przyjezdnych. Polsce miał przypaść jedynie powiat pszczyński, rybnicki oraz część katowickiego i tarnogórskiego. Polacy nie mogli się z tym pogodzić.

e) III Powstanie Śląskie 2./3.05. – 5.08.1921 r.

Zostało przygotowane przez śląską POW i było najlepiej przygotowanym ze śląskich powstań. Powstańcy opanowali większość obszarów plebiscytowych aż po rzekę Odrę. Niemcom udało się zdobyć Górę św. Anny. 5 sierpnia podpisano zawieszenie broni.

f) W październiku 1921 r. podjęto decyzję o podziale Górnego Śląska.

Polska otrzymała 29% terenów plebiscytowych – powiaty: katowicki, lubliniecki, pszczyński, rybnicki, świętochłowicki i tarnogórski. Na obszarze znajdowała się większość kopalń i hut (za Henrykiem Zielińskim, *Historia Polski 1914 – 1918*: prawie 80% kopalń węgla, 66% kopalń cynku i ołowiu, 60% wielkich pieców, większość walcowni blachy cynkowej, elektrownia w Chorzowie). Znaczna część ludności polskiej znajdowała się na obszarach, które przypadły Niemcom – ok. 530 tys. Polaków.

(Decyzję podjęła Rada Ligi Narodów 12.10.1921 r., a została ona zatwierdzona przez Konferencję Ambasadorów 20.10.1921 r.)

g) Polsko – niemiecka konwencja górnośląska 15.05.1922 r.

Konwencję tę Niemcy i Polska podpisały w Genewie na 15 lat. Ostatecznie regulowała ona kwestie:

- podziału Górnego Śląska,
- współpracy gospodarczej
- mniejszości narodowych na Górnym Śląsku.

h) II RP przejęła administrację na Górnym Śląsku w lipcu 1922 r. Otrzymał on autonomię (własny sejm).

9. Kwestia Śląska Cieszyńskiego

Jesienią 1918 r. na terenie Śląska Cieszyńskiego powstały reprezentacje narodowe polska i czeska.

- **5.11.1918 r.** – porozumienie między polską Radą Narodową Śląska Cieszyńskiego i organem czeskim w sprawie podziału Śląska Cieszyńskiego według zasady etnicznej (ziemie zamieszkałe w większości przez Polaków miały trafić do Polski, a zamieszkałe przez Czechów do Czechosłowacji – większa część przypadłaby Polsce).
- **23.01.1919 r.** wojska czeskie zajęły Śląsk Cieszyński. Rozpoczął się spór polsko – czeski, który miał zostać rozstrzygnięty przez Radę Najwyższą Ententy. Wyznaczono nową linię rozgraniczenia, która miała przebiegać wzdłuż linii kolejowej przecinającej Śląsk Cieszyński. Karwińskie zagłębienie węglowe i Bogumin znalazły się po stronie czeskiej.
- **27.09.1919 r.** – Rada Najwyższa Mocarstw podjęła decyzję o przeprowadzeniu plebiscytu na obszarze Śląska Cieszyńskiego. Międzysojusznicza Komisja Plebiscytowa przybyła na Śląsk Cieszyński w styczniu 1920 r.
- Sytuację Polski pogarszała wojna z Rosją. Władze Czechosłowacji przesuwają termin plebiscytu. Wraz z pogarszającą się sytuacją na froncie wschodnim wzmacniała się pozycja Czechosłowacji.
- W lipcu 1920 r. Polacy zrezygnowali z plebiscytu na rzecz pomocy państw sojuszniczych w walce z bolszewicką Rosją. 10.07.1920 r. w Spa premier Stanisław Grabski podpisał z prezydentem Czechosłowacji Eduardem Benešem porozumienie w sprawie

podporządkowania się obu stron decyzjom aliantów w kwestii Śląska Cieszyńskiego, Spisza i Orawy. O przynależności Śląska Cieszyńskiego miała zdecydować Rada Ambasadorów.

- **27.07.1920 r.** Rada Ambasadorów dokonała podziału Śląska Cieszyńskiego niekorzystnie dla Polski ok. 200 tys. Polaków znalazło się na tzw. Zaolziu.